

وضع قانون منسجم به مقابله با انواع آن برخیزند و گاهی اهمیت پاره‌ای از این قاچاق‌ها تا حدی است که در جامعه بین الملل نوعی انسجام و هماهنگی برای مقابله با آن به وجود آمده است. در ایران نیز هرچند به علت آزاد بودن ورود و خروج کالا و ارز به کشور قاچاق به معنی فعلی جایگاهی ندارد اما دولت «قانون مجازات مرتکبین قاچاق» را به تصویب رساند و آن را به مرحله اجرا درآورد.

واژگان کلیدی: قاچاق، جرایم اقتصادی، شیوه‌های قاچاق، پیشگیری

مقدمه

قاچاق به عنوان یک جرم همه گیر تمامی کشورهای جهان را به نوعی دچار نموده است، ولی شواهد نشان می‌دهد وسعت قاچاق در کشورهای کمتر توسعه یافته، دارای عمق بیشتر است. به نحوی که در بعضی از این کشورها، قاچاق بخش قابل توجهی از فعالیت‌های اقتصادی جامعه را در بر می‌گیرد. در این بین می‌توان آثار و نشانه‌های ریشه‌دار این معضل را در لایه‌های مختلف اقتصاد جمهوری اسلامی مشاهده کرد. متأسفانه باید به این واقعیت اشاره داشت که در خلال سال‌های اخیر بر دامنه و عمق این پدیده افزوده شده است. قاچاق کالا که به نظر می‌رسد در کشور نهادینه شده، پدیده‌ای چند وجهی و چند بعدی است و از این رو تبعات آن به حوزه اقتصادی منحصر نمی‌شود، بلکه می‌توان به گستره وسیعی از پیامدهای مخرب سیاسی اجتماعی و فرهنگی در کنار آثار زیانبار اقتصادی آن اشاره کرد. در این نوشتار تلاش خواهد شد ضمن ارائه تعریفی از قاچاق و انواع آن، دلایل و شیوه‌های قاچاق را بررسی و پیامدهای امنیتی این معضل را ارزیابی نماییم.

تعریف لغوی و حقوقی قاچاق

در اصطلاح لغوی در لغتنامه دهخدا این کلمه «آنچه ورود آن به کشور و یا معامله آن از طرف دولت ممنوع است»، معنا شده است. اصطلاح لغوی قاچاق که یک واژه ترکی است به معنای «کاری که پنهانی و با تردستی انجام شود» می‌باشد. کلمه قاچاق در ترمینولوژی حقوق

عبارت است از «حمل و نقل کالا از نقطه‌ای به نقطه‌ای» (خواه دو نقطه مزبور در داخل کشور باشد «قاچاق داخلی» خواه یک نقطه در داخله و یک نقطه در خارجه باشد که آنرا «قاچاق خارجی» می‌گویند برخلاف مقررات مربوط به حمل و نقل به طوریکه این عمل ناقض ممنوعیت یا محدودیتی باشد که قانوناً مقرر شده است. (جعفری لنگرودی، محمدجعفر؛ ۱۳۸۱) در فرهنگ لغت وبستر (Websters) واژه قاچاق بدین شرح بیان شده است: قاچاق وارد کردن یا خارج کردن اقلام ممنوع از کشور برخلاف قانون و با قصد تقلب و حيله‌گری، واردات و صادرات بدون پرداخت مالیاتهای مقرر توسط قانون و همچنین انتقال یا راهنمایی کردن به روش نهایی برای وارد یا صادر کردن هر چیزی برخلاف قانون معنا شده است. (Webster, S; ۱۹۷۶)

در اصطلاح حقوقی کلمه قاچاق در بند الف ماده ۱۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز چنین تعریف شده است: کلیه اجناسی که بر خلاف مقررات این قانون وارد مملکت می‌شود قاچاق محسوب و به نفع دولت ضبط و فروخته می‌شود و مرتکبین به حبس از ۶ ماه الی یکسال محکوم خواهند شد. همچنین در بند ۱ ماده ۲۹ قانون امور گمرکی در خصوص تعریف قاچاق آورده‌اند: وارد کردن کالا به کشور یا خارج کردن کالا از کشور به ترتیب غیرمجاز مگر آنکه کالای مزبور در موقع ورود یا صدور ممنوع یا غیرمجاز یا مشروط نبوده و از حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض بخشوده باشد.

از منظر بین الملل نیز در کنوانسیون ۱۹۷۷ اصطلاح قاچاق را تقلب گمرکی که شامل گذراندن مخفیانه کالا به هر طریقی از مرزهای گمرکی می‌باشد که بدان وسیله شخص موجب اغفال گمرک و فرار از پرداخت تمام یا بخشی از مالیات‌ها و عوارض مربوط به ورود یا صدور شده یا اجرای ممنوعیت‌ها و محدودیت‌های موضوع قانون امور گمرکی را نادیده گرفته و یا منافی مغایر با قانون امور گمرکی به دست آورد بیان داشته‌اند. (قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۶/۳/۲۰) همچنین در سازمان جهانی گمرک نیز قاچاق بدین شرح تعریف گردیده است «قاچاق کالا تخلف گمرکی است، شامل جابه‌جایی کالا در طول یک مرز گمرکی به روش مخفیانه و به منظور فرار از نظارت‌های گمرکی».

انواع قاچاق

در رابطه با قاچاق کالا دو تقسیم‌بندی کلی وجود دارد و سپس می‌توان انواع مصادیق آن را به شرح ذیل بیان نمود. از نظر تقسیم بندی کلی، قاچاق کالا یا به صورت علنی است و یا پنهانی. در قاچاق علنی معمولاً قاچاق به شیوه سنتی خود و از راه‌های غیرقانونی و از طریق مرزها نسبت به ورود این نوع کالاها اقدام می‌کنند ولی در قاچاق از نوع پنهان آن از طریق رشوه دادن و دست بردن در اسناد اموال و یا از طریق جعل و استفاده از سند مجعول نسبت به ورود این نوع کالاها به داخل کشور از مبادی رسمی و قانونی بهره می‌برند.

انواع مصادیق قاچاق

قاچاق کالا و ارز

قاچاق کالا یعنی ورود و خروج کالاهای موضوع درآمد دولت (مجاز یا مشروط) بدون پرداخت حقوق و عوارض گمرکی و همراه با عدم رعایت ضوابط کالاهای ممنوع (ممنوع قانونی و ممنوع توسط دولت) در قلمرو حاکمیت جمهوری اسلامی که طبق قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی در خصوص قاچاق کالا و ارز، مصوب ۱۳۸۴/۲/۱۲ مجمع تشخیص مصلحت نظام جرم محسوب شده و برای آن مجازات تعیین شده است. (بیابانی غلامحسین و باباپور محمدرضا؛ ۱۳۹۰) قاچاق کالا در هر کشور به سیاست‌های اعمال شده در آن و محدودیت‌های آن از منظر قانونی و یا تجاری بستگی دارد که طبق شرایط جغرافیایی کشور متغیر می‌باشد لذا پدیده قاچاق کالا در هر کشور در مورد هر کالایی وابسته به میزان عرضه و تقاضای موجود و همچنین ارز مبادله ای در آن دارد. در سطح جهانی و در بازارهای مالی دنیا نیز واحد پول های معتبری و رایجی وجود دارند مانند دلار آمریکا، یورو اتحادیه اروپا، پوند انگلیس که نسبت به ارز کشورهای دیگر دچار نوسان کمتری می‌شوند و از ثبات بیشتری برخوردار هستند. در قانون واگذاری معاملات ارزی به بانک ملی ایران به عنوان متولی در ماده ۱۶ آیین نامه اجرایی بدین شرح در مورد ارز قاچاق بیان داشته: بانک‌های مجاز مکلفند ارزهایی را که به مسافری می‌فروشند در گذرنامه آنها با قید تاریخ ثبت نمایند. مسافری مزبور باید در موقع خروج از مرز،

ارز مزبور را به همراه داشته باشند و با گذرنامه خود به مامورین گمرک مرزی ارایه نمایند. هر مبلغ ارز که بیشتر یا کمتر از مبلغ مندرج در گذرنامه همراه مسافر باشد یا گواهینامه بانک مجاز نسبت به مبلغ مورد اختلاف به گمرک ارایه نشود قاچاق محسوب می‌شود و مسافر تعقیب خواهد شد.

قاچاق انسان

هر ساله در تمامی دنیا میلیون‌ها انسان در رده سنی‌های مختلف اعم از زن و مرد قربانی این پدیده شوم هستند. این نوع از قاچاق امروزه شکل نوینی از برده‌داری در دنیای مدرن است که شامل استخدام انسان‌ها، انتقال و دریافت آنها برای وادار کردن افراد به تن فروشی یا مجبور کردن به کارهایی سخت و طاقت‌فرسا در کارخانجات، رستوران‌ها و مزارع و دامداری‌ها و پروژه‌های ساختمانی است. قاچاق انسان پس از قاچاق اسلحه و مواد مخدر سومین تجارت غیرقانونی در دنیا به شمار می‌رود (ربکا، کلارن؛ ۱۳۸۷). در ایران نیز قانون مبارزه با قاچاق انسان در ماده ۱ قاچاق انسان را چنین بیان نموده است:

الف - خارج یا وارد ساختن و یا ترانزیت مجاز یا غیرمجاز فرد یا افراد از مرزهای کشور با اجبار و اکراه یا تهدید یا خدعه و نیرنگ و یا با سوء استفاده از قدرت یا موقعیت خود یا سوء استفاده از وضعیت فرد یا افراد یادشده، به قصد فحشاء یا برداشت اعضاء و جوارح، بردگی و ازدواج.

ب - تحویل گرفتن یا انتقال دادن یا مخفی نمودن یا فراهم ساختن موجبات اخفاء فرد یا افراد موضوع بند (الف) این ماده پس از عبور از مرز با همان مقصود. (قانون مبارزه با قاچاق انسان، مصوب مجلس شورای اسلامی، تاریخ تصویب ۱۳۸۳/۴/۲۸)

در قاچاق انسان که عوامل مختلفی مثل تلاش برای آینده‌ای بهتر، بی‌ثباتی و درهم ریختگی سیاسی در کشور خود، نیاز به کار و درآمد بیشتر که گاهی این عمل برای روسپیگری هم هست و .. وجود دارد و تمامی این عوامل چهار نوع قاچاق در این حوزه را به وجود آورده است: ۱- قاچاق برای اعضا و جوارح انسان ۲- قاچاق کودکان برای فحشا و کار اجباری ۳-

قاچاق زنان و دختران برای فحشا و تن فروشی ۴- قاچاق زنان و مردان برای کارهای اجباری به کشورهایی که با کمبود نیروی انسانی مواجه هستند.

قاچاق مواد مخدر

یکی از مشکلات اساسی و همه گیر در کشورها موضوع مواد مخدر است که امروزه سبب رواج مشکلات و بی سامانی جامعه و ارتکاب جرایمی چون سرقت، طلاق، آدم ربایی، قتل و .. در ابعاد وسیع، از خانواده تا سطوح بالای آن شده است. کلمه مخدر یعنی هر چیزی که موجب نشاط و شادی و آرامش کاذب گشته و از نظر روانی فرد را در حالتی قرار می دهد تا زمینه مصرف مجدد آن را فراهم نماید و به دلیل افزایش نیکوتین در جریان خون و آثاری مغزی و روانی آن سبب کاهش توان و سبب از بین بردن سیستم عصبی، نیروی جنسی، قدرت تصمیم گیری و .. در فرد مصرف کننده می شود. در ایران مشکل اساسی که زمینه گسترش ارتکاب جرایم مواد مخدر را در همه بخش های آن فراهم می کند قرار گرفتن در منطقه خاورمیانه که از دو سوی در شاهراه گذرگاه ترانزیت مواد مخدر واقع گردیده است. از یک طرف بین کشورهای افغانستان به عنوان تولید کننده عمده در جهان، پاکستان و هندوستان که به هلال طلایی معروف می باشد قرار گرفته و دو منطقه مهم دیگر در امریکای مرکزی و جنوب شرق آسیا هست که عمده مواد تولیدی این مناطق از مسیر ایران به عنوان گذرگاه راهی بازارهای مصرف اروپا و امریکا می گردد.

طبق قوانین ایران قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر و الحاق موادی به آن مصوب ۱۳۶۷/۸/۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام در ماده ۱- اعمال زیر جرم است و مرتکب به مجازاتهای مقرر در این قانون محکوم می شود:

۱- کشت خشخاش و کوکا مطلقاً و کشت شاهدهانه به منظور تولید مواد مخدر یا روان گردان های صنعتی غیرداروئی.

۲- وارد کردن، ارسال، صادر کردن، تولید و ساخت انواع مواد مخدر یا روان گردان های

صنعتی غیرداروئی.

۳- نگهداری، حمل، خرید، توزیع، اخفاء، ترانزیت، عرضه و فروش مواد مخدر یا روان‌گردان‌های صنعتی غیرداروئی.

۴- دایر کردن یا اداره کردن مکان برای استعمال مواد مخدر یا روان‌گردان‌های صنعتی غیرداروئی.

۵- استعمال مواد مخدر یا روان‌گردان‌های صنعتی غیرداروئی به هر شکل و طریق، مگر در مواردی که قانون مستثنی کرده باشد.

۶- تولید، ساخت، خرید، فروش، نگهداری آلات و ادوات و ابزار مربوط به ساخت و استعمال مواد مخدر یا روان‌گردان‌های صنعتی غیرداروئی.

۷- قرار دادن یا پناه دادن متهمین، محکومیت مواد مخدر یا روان‌گردان‌های صنعتی غیرداروئی که تحت تعقیبند و یا دستگیر شده‌اند.

۸- امحاء یا اخفاء ادله جرم مجرمان.

۹- قرار دادن مواد مخدر یا روان‌گردان‌های صنعتی غیرداروئی یا آلات و ادوات استعمال در محلی به قصد متهم کردن دیگری.

قاچاق سلاح و مهمات

یکی دیگر از انواع قاچاق که با امنیت و آسایش عمومی جوامع بشری نیز ارتباط مستقیم دارد قاچاق اسلحه و حمل بدون مجوز آن است. به همین دلیل در دنیا و از جمله کشور ما نسبت به جرم انگاری آن اقدام نموده‌اند. در ایران قانون اساسی و قانون مجازات قاچاق اسلحه و مهمات از قوانین مهم در این زمینه می‌باشند. اصل صد و پنجاه

و یکم (۱۵۱) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و با توجه به حکم آیه کریمیه «واعدوا لهم ما استطعتم من قوه و من رباط الخیل ترهبون به عدوا لله و عدوکم و آخرین من دونهم لاتعلمونهم الله یعلمهم» دولت را موظف نموده برای همه افراد کشور برنامه و امکانات آموزش نظامی را بر طبق موازین اسلامی فراهم نماید، به طوری که همه افراد همواره توانایی دفاع مسلحانه از کشور و نظام جمهوری اسلامی ایران را داشته باشند، ولی داشتن اسلحه باید با اجازه مقامات رسمی باشد. یعنی حمل اسلحه بدون مجوز از نظر قوانین ایران جرم محسوب می‌شود و در سطح کلان آن نیز که بدون مجوز و به صورت قاچاق انجام می‌گیرد با قاطعیت با آن مقابله می‌گردد. لذا وارد یا خارج کردن اسلحه و مهمات جنگی و مواد منفجره و محترقه و فشنگ و تفنگ شکاری ممنوع است مگر با اجازه دولت و چنانچه یک یا چند نفر، بدون اجازه یکی از اشیاء مذکور را وارد و یا خارج کند حسب مورد به مجازات آن محکوم می‌شود.

در قانون مجازات قاچاق اسلحه و مهمات و دارندگان سلاح و مهمات غیرمجاز مصوب ۹۰/۶/۲۳ نیز ماده ۱ آن مقرر داشته: قاچاق سلاح، مهمات، اقلام و مواد تحت کنترل عبارت از وارد کردن آنها به کشور و یا خارج نمودن آنها از کشور به طور غیرمجاز است.

در ماده ۵ این قانون نیز برای مرتکبین جرم قاچاق چنین مقرر داشته است: هر کس مرتکب قاچاق سلاح گرم یا سرد جنگی یا سلاح شکاری یا قطعات مؤثر یا مهمات آنها شود یا نسبت به ساخت، مونتاژ، فروش یا توزیع هر یک از آنها اقدام کند به ترتیب زیر به حبس تعزیری محکوم می‌شود....

قاچاق اشیا باستانی و عتیقه

قاچاق اشیا باستانی و عتیقه یکی از جرایم متدوال در کشورهایی است که دارای قدمت تاریخی و باستانی زیادی هستند و ایران به عنوان یکی از بزرگترین تمدن بشری از جایگاه بسیار ویژه و خاص در سطح دنیا برخوردار می‌باشد و از زمان تدوین قانون قاچاق اشیای

تاریخی در ایران این موضوع همراه مورد توجه بوده است. ماده یک قانون حفظ آثار ملی مصوب ۱۲ آبان ۱۳۰۹ مقرر می‌دارد: کلیه آثار صنعتی و ابنیه و اماکنی که تا اختتام دوره سلسله زندیه در مملکت ایران احداث شده، اعم از منقول و غیرمنقول، با رعایت ماده ۱۳ این قانون می‌تواند جزو آثار ملی ایران محسوب دانست و در تحت حفاظت و نظارت دولت می‌باشد. منظور از اشیای عتیقه، اشیایی است که طبق ضوابط بین‌المللی، یکصد سال و بیشتر از تاریخ ایجاد آن گذشته باشد. در سال ۱۳۱۲ با تصویب قانون مجازات مرتکبین قاچاق این اشیاء در ردیف کالاهای ممنوع‌الصدور قرار گرفت.

تعریف قاچاق اشیای عتیقه بدین شرح است:

هر گونه اقدامی به قصد خارج کردن میراث فرهنگی یا ثروتهای ملی، اگر چه به خارج کردن آن نینجامد، قاچاق محسوب و کلیه اموالی که برای خارج کردن از کشور در نظر گرفته شده، مال موضوع قاچاق تلقی شده و به سود دولت ضبط می‌شود.

دلایل قاچاق

یکی از دلایل قاچاق، بیکاری، وجود اقتصاد دولتی، ساختار غلط اقتصادی در هر کشور و فساد در دستگاه حاکمه، سودآوری فراوان در مقابل کار کم از دلایل و معضلات این حوزه است. قاچاق در بخش کالا و ارز لطمات جبران‌ناپذیری را بر روی تولیدات داخلی ایجاد و واحدهای تولیدی، صنعتی و کارخانجات داخلی با ورشکستگی مستقیم و یا در سایه دچار مشکل شده‌اند. حجم بالای قاچاق کالا و آثار زیانبار آن در تمامی بخش‌ها در طول زمان اثر نامطلوب خود را در هر کشوری آشکار می‌کند چون این کالاها بعد از ورود به کشور برچسب قاچاق بودن از روی آنان حذف و در کنار کالاهای داخلی در معرض فروش قرار می‌گیرند و به دلیل داشتن برند و گاهاً امکانات مطلوب‌تر و همچنین قیمت نازلتر مورد توجه مصرف‌کننده قرار گرفته و از همین جا لطمه به بنیان اقتصاد داخلی و تولیدکننده داخلی وارد و به مرور زمان موجب تعطیلی واحد، اخراج کارگران، اثرات نامطلوب اجتماعی، خانوادگی، اقتصادی و... در کشور می‌گردد. علیرغم تدوین قوانین متعددی که در خصوص انواع قاچاق در ایران توسط قانونگذار

مورد توجه قرار گرفته اما متأسفانه اثر چندان موثری در کنترل و پیشگیری آن مشاهده نشده است. یکی از نکات قابل توجه در این رابطه این است که گروه‌های مختلف و مرتکبین جرم قاچاق در انواع آن نسبت به پیدا کردن راهکارهای ادامه‌فعالیت خود از طریق استفاده از تکنولوژی و ابزارهای روزآمد اقدام نموده‌اند. هر چند مأمورین مقابله با این پدیده در بخش‌های مختلف با تلاش شبانه‌روزی و صرف هزینه‌های مادی و جانی زیاد سعی در کاهش و کنترل این نوع اقدامات زیرپوستی اقتصاد نموده‌اند اما دسته‌مقابل نیز با آگاهی از روش آنان به طریقه‌های مختلف در پیشبرد اهداف خود حرکت کرده و به همین دلیل اوضاع جاری و تلاش‌ها کمتر به نتیجه رسیده است. پس با نگاهی اجمالی به آمار موجود مشخص می‌شود که این حجم از قاچاق در درون کشور جز با تخلفات گمرکی، مأمورین و عوامل صاحب قدرت در دستگاه‌های دولتی ممکن نخواهد بود. با این توصیفات دامنه قاچاق در ایران در دو مقوله قابل اشاره می‌باشد: اول کالاها و وسایلی که ورود آنها طبق قوانین جاری کشور به شرط رعایت قوانین گمرکی، کسب مجوز، پرداخت عوارض و ... اشکال قانونی ندارد و عدم رعایت آنها موجب تحقق جرم قاچاق می‌گردد. دوم کالا و وسایل و ابزارهایی که از نظر قانونی و از نظر ماهیتی جرم محسوب می‌شوند مثل قاچاق انسان، اسلحه و مهمات که در سطح بین‌الملل و با رعایت قانون صلاحیت جهانی رسیدگی می‌گردند.

راه‌های ورود قاچاقچیان به کشورها

قاچاق کالا و نحوه ورود کالا به کشور مقصد، از طریق حمل و نقل از راه خشکی و دریا و در مواردی از طریق هوا و یا از طریق مسافری در حجم کمتر صورت می‌گیرد و انجام هر کدام از این نوع قاچاق شرایط خاص خود را دارند. یکی از راه‌های ورود قاچاقچیان به کشور به کمک باندها و افراد دارای نفوذ و قدرت در دستگاه و مبادی ذیربط است که با کمک آنان و سواستفاده از موقعیت اداری موجبات تسهیل انواع قاچاق می‌شوند و این از طریق دریا و خشکی و .. ممکن است. یک روش دیگر برای قاچاق کالا و یا مواد مخدر و قاچاق انسان، ضعف کنترل مرزها بخصوص مرزهای دریایی هست که از هر بخش آن امکان ورود و یا تردد وجود

دارد. در ورود از طریق مرزها به دلیل انسداد آنان در بیشتر کشورها و همچنین موانع مصنوعی ایجاد شده و یا موانع طبیعی حجم قاچاق از این طریق را نسبت به قاچاق از مرزهای دریایی محدود و ناچیز نموده است.

طرق کنترل قاچاق

از زمان خلقت انسان و نیاز به زندگی کنار هم در قالب زندگی اجتماعی، عوامل متعددی در تحکیم این رابطه موثر بوده، عواملی مانند مسائل اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، روانی و عاطفی که سبب شکل‌گیری روابط مثبت و منفی در ابعاد مختلف آن شده است. در بعد منفی آن اختلافات، طمع ورزی‌ها و عوامل متعدد دیگری باعث گردید گروه‌های مختلف اجتماع به فکر تدوین قوانین و مقررات برای انسجام و نظم بیشتر باشند تا جلوی سواستفاده افراد گرفته شود. بی‌نظمی و عدم رعایت قانون مقدمه و سرآغاز تمامی مشکلات اجتماعی است لذا از همان ابتدا تاکنون تمامی جوامع با بی‌نظمی و عدم رعایت قانون برخورد نموده‌اند. در جوامع انسانی با توجه به اقدامات صورت گرفته در خصوص قاچاق به نسبت شدت و ضعف آن مقابله صورت گرفته است. یعنی پاره‌ای از اعمال به ظاهر از نظر اخلاقی مذمت گردیده و در نظر عرف مورد شماتت قرار می‌گیرند اما پاره‌ای از موارد علاوه بر مذمت اخلاقی از نظر اجتماعی و قانونی نیز به مقابله با آن پرداخته و با شدت عمل بیشتری با آن اعمال برخورد گردیده است و تمامی اینها برای احیای اخلاق و برقراری نظم و انضباط اجتماعی بوده است. یکی از این رفتارهای ضد اجتماعی که موجب پاشیده شدن شیرازه اقتصاد یک کشور می‌باشد پدیده قاچاق هست که کشور و تولیدکنندگان داخلی را دچار مشکل و یا با قاچاق مواد مخدر و یا انسان‌نظم جامعه و امنیت اجتماعی و اخلاقی جامعه را مورد هدف قرار می‌دهند و با درآمد سرشاری که از این راه برای مرتکبین قاچاق به همراه دارد زمینه ارتکاب همین جرم در سطح کلان و ملی و یا جرایم دیگر را فراهم می‌کنند.

در پدیده قاچاق چون عوامل متعددی دخیل می‌باشند نباید مانند جرایمی چون اختلاس با شدت عمل برخورد نمود چرا که قاچاق به صورت غیر مستقیم و در سطح کمتر مجدد به جریان خود ادامه داده و به محض فراهم شدن شرایط، مجدد به جایگاه قبلی خود باز می‌گردد.

لذا تدابیر مورد نظر در این خصوص باید بیشتر شامل اقدامات پیشگیرانه باشد و بعد از اقدامات معمول پیشگیری، با کیفر مرتکبین زمینه وقوع آن را به حداقل برسانند. در کتاب ثروت ملل آدام اسمیت معتقد است قانونی که افراد را به قاچاق تحریص می‌کند و سپس به علت ارتکاب قاچاق آنان را به کیفر می‌رساند و عامل تحریص را قوی‌تر می‌سازد و کیفر را تشدید می‌نماید، قانونی است برخلاف کلیه اصول عدالت.

در ایران برای تحقق اقدامات پیشگیرانه مراجع مختلفی دست به دست هم داده تا بتوانند با این پدیده برخورد کنند: دادگاه انقلاب، تعزیرات حکومتی، دادگاه عمومی، ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز، سازمان بازرسی در کنترل گمرکات و ...

پیشگیری و مقابله با پدیده قاچاق

با توجه به اینکه جرم و ارتکاب آن در هر کشوری به عنوان یکی از معضلات اساسی مطرح است لذا یکی از اهداف موثر در مقابله با جرم زایی، پیشگیری از وقوع جرم می‌باشد.

پیشگیری یک مفهوم کلی است و به مجموعه اقدام‌هایی گفته می‌شود که برای پیشگیری و جلوگیری از فعل و انفعالات زیان آور محتمل بر فرد و گروه بعمل می‌آید مانند پیشگیری از حوادث کار، پیشگیری از بزهکاری جوانان، پیشگیری از تصادفات در جاده‌ها و... (گل محمدی خامنه، علی؛ ۱۳۸۴) در پیشگیری از وقوع جرم قاچاق نیز تلاش‌ها در زمینه کاهش زمینه‌های آن باید از طریق پاره‌ای از اقدامات زیر فراهم گردد:

۱- آموزش و آگاه سازی در سطح جامعه برای گروه‌های درگیر: بالا بردن سطح آگاهی و فرهنگ عمومی افراد جامعه از طریق رسانه و آموزش‌های کاربردی سبب کاهش قاچاق به طور موثر شده و هنگامی که افراد به این نکته پی ببرند که قاچاق به اقتصاد رسمی کشور لطمه وارد می‌کند و به گسترش مفاسد اجتماعی (در بحث قاچاق مواد مخدر، انسان و...) منجر می‌شود و یک اقدام خلاف قانون و شرع است، کمتر مرتکب آن می‌شوند.

- ۲- کنترل مرزها و کنترل عبور و مرور از آن: یکی از سیاستهای اتخاذی مناسب، کنترل هر چه بیشتر مرزهای باز کشور جهت جلوگیری از ورود و تخلیه قاچاق به مناطق مرزی است همچنین کنترل و نظارت لازم و کافی بر فعالیتهای مناطق آزاد تجاری و بازارچه‌های مرزی و نظارت کامل بر ورود و خروج کالا از آن مناطق، تا هم از ورود کالاهای قاچاق به این مناطق یا خروج آنها از این مناطق جلوگیری شود و هم سقف تعیین شده برای واردات کالا از طریق این مناطق رعایت شود.
- ۳- اعمال اصل ۴۴ قانون اساسی برای آزاد سازی اقتصاد و واگذاری آن به بخش خصوصی. با توجه به کارایی پایین اقتصاد بخش دولتی نسبت به بنگاه‌های بخش خصوصی، دولت ایران برنامه جدید خصوصی سازی مبنی بر واگذاری ۸۰ درصد از شرکتهای دولتی به بخش خصوصی را آغاز کرده است که مهمترین هدف از اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی توسعه و گسترش و بهبود بازار سرمایه است همچنین اهدافی چون افزایش بهره‌وری در اقتصاد ایران، کاهش انحصارات و رشد رقابت پذیری در بین شرکتهای می‌باشد. در کشوری که بخش خصوصی فعال هست و دولت‌ها زمینه حضور گسترده آن را به وجود می‌آورند شاهد شکوفایی اقتصادی در آن خواهیم بود.
- ۴- تدوین قوانین منسجم و واحد و کاهش مقررات پراکنده و اضافی: ضروری است تا در قوانین و مقررات موجود در کشور پابشی صورت گیرد تا بخش‌های تکراری قوانین و پراکندگی آن از بین برود و قوانین مطلوبی در حوزه‌های مختلف ارائه شود. لذا در بحث قوانین در ایران برای انواع جرائم ارتكابی در زمینه قاچاق که قانون مجزا و مجازات متفاوتی پیش بینی شده بهتر است با ایجاد قانون واحد با قدرت و اثرگذاری بهتری به مقابله با قاچاق پرداخت.
- ۵- فراهم آوردن شرایط اقتصادی مطلوب برای سرمایه‌گذاری: در کشورهایی که ثبات اقتصادی وجود دارد سرمایه‌گذاران تمایل خود را با سرمایه‌گذاری در خود کشور معطوف می‌نمایند و نبودن انسجام لازم در این بخش موجب می‌گردد با کمک کشورهای ثالث ارز و سرمایه از کشور خارج و اثرات نامطلوب آن برای کشور به همراه داشته باشد.

- ۶- بالا بردن استانداردهای لازم و ایجاد زمینه مناسب برای رقابت کالای داخلی با مشابه خارجی: به دلیل قاچاق کالا و ورود انواع جنس‌های خارجی به کشور با کیفیت نسبتاً خوب و قیمت مناسب‌تر و همچنین پایین بودن تقریبی قدرت خرید مردم و بالا بودن قیمت محصولات داخلی سبب شده مردم تمایل به خرید کالای خارجی که عمدتاً از مجاری غیرقانونی وارد کشور شده و سپس با فاکتور سازی و جعل به عنوان جنس خارجی قانونی در معرض فروش قرار می‌گیرند داشته باشند.
- ۷- اصلاح رویه‌های اداری: یکی از اهداف و روش‌های مقابله با پدیده قاچاق بررسی علل و عوامل کم اثر کردن دستگاه‌های متولی مبارزه با جرم قاچاق می‌باشد. عواملی از قبیل ضعف آموزش، کمبود نیرو، پایین بودن سطح دستمزد را می‌توان اشاره کرد.
- ۸- تثبیت نرخ ارز و کنترل تورم: مزیت تثبیت نرخ ارز در آسان‌تر شدن و پائین آمدن ریسک در برنامه ریزی آینده برای سرمایه‌گذاری است و همچنین ثبات نسبی را در سرمایه‌گذاری بوجود می‌آورد و همین امر سبب می‌شود که اقتصاد کشور از حالا نابسامانی خارج و تمایل به سرمایه‌گذاری را افزایش دهد و در نتیجه میزان قاچاق برای کسب درآمد نامشروع از طرق مختلف کاهش پیدا می‌کند.

پاسخ و کیفر جرم قاچاق

با توجه به اینکه ارتکاب هر جرم موجب نقض قوانین جاری آن کشور است، در ارتکاب جرایم از سوی مرتکبین خسارت‌های مادی و معنوی به جامعه و افراد آن وارد می‌شود لذا توسط قانونگذار مجازاتی به نسبت شرایط موجود پیش‌بینی شده است. از اهداف مهم تعیین کیفر در نظام جزائی می‌توان به پاسداری از حقوق افراد و احترام به آزادی آنان، تأمین امنیت و حفظ نظم عمومی از طریق پیشگیری از وقوع جرم، تحقق اجرای عدالت در جامعه اشاره نمود. در انواع جرایم مرتبط با قاچاق نیز قانونگذار مجازات متنوعی را پیش‌بینی نموده که در ذیل به آن اشاره خواهد شد.

قاچاق کالا و ارز

به استناد ماده ۶ قانون نحوه اعمال تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام حدود و مقررات استفاده از ارز را دولت تعیین می‌کند، خرید و فروش، حمل یا حواله ارز غیرمجاز برای خروج از کشور ممنوع و در حکم قاچاق می‌باشد. در رابطه با مجازات جرم قاچاق کالا و ارز طبق قانون مصوب ۱۳۹۲/۱۰/۳ و در ماده ۲۲ این قانون آمده: هر کس مرتکب قاچاق کالای ممنوع گردد یا کالای ممنوع قاچاق را نگهداری یا حمل نماید یا بفروشد، علاوه بر ضبط کالا به شرح زیر و مواد (۲۳) و (۲۴) مجازات می‌شود.

الف - در صورتی که ارزش کالا تا ده میلیون (۱۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال باشد، به جزای نقدی معادل دو تا سه برابر ارزش کالای ممنوع قاچاق.

ب - در صورتی که ارزش کالا از ده میلیون (۱۰.۰۰۰.۰۰۰) تا یکصد میلیون (۱۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال باشد به جزای نقدی معادل سه تا پنج برابر ارزش کالای ممنوع قاچاق.

پ - در صورتی که ارزش کالا از یکصد میلیون (۱۰۰.۰۰۰.۰۰۰) تا یک میلیارد (۱.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال باشد به بیش از شش ماه تا دو سال حبس و به جزای نقدی معادل پنج تا هفت برابر ارزش کالای ممنوع قاچاق.

ت - در صورتی که ارزش کالا بیش از یک میلیارد (۱.۰۰۰.۰۰۰.۰۰۰) ریال باشد به دو سال تا پنج سال حبس و به جزای نقدی معادل هفت تا ده برابر ارزش کالای ممنوع قاچاق همچنین طبق تبصره ۲- وجوه حاصل از قاچاق کالای ممنوع، ضبط می‌شود و طبق تبصره الف ماده ۲۳ وسیله نقلیه مورد استفاده، متعلق به شخص مرتکب قاچاق باشد نیز ضبط می‌گردد. در تبصره ۳ ماده ۲۲ آلات و ادواتی که جهت ساخت کالای ممنوع به منظور قاچاق یا تسهیل ارتکاب قاچاق کالای ممنوع مورد استفاده قرار می‌گیرد، ضبط می‌شود. مواردی که استفاده کننده مالک نبوده و مالک عمداً آن را در اختیار مرتکب قرار نداده باشد، مشمول حکم این تبصره نمی‌باشد.

قاچاق انسان

در قانون مبارزه با قاچاق انسان مصوب ۱۳۸۳/۴/۲۸ برای جرم قاچاق انسان مجازات زیر در نظر گرفته شده است: طبق ماده ۳- چنانچه عمل مرتکب قاچاق انسان از مصادیق مندرج در قانون مجازات اسلامی باشد مطابق مجازات‌های مقرر در قانون یاد شده و در غیر این صورت به حبس از دو تا ده سال و پرداخت جزای نقدی معادل دو برابر وجوه یا اموال حاصل از بزه یا وجوه و اموالی که از طرف بزه دیده یا شخص ثالث وعده پرداخت آن به مرتکب داده شده است، محکوم می‌شود و در تبصره ۳ مجازات معاونت در جرم «قاچاق انسان» به میزان دو تا پنج سال حبس حسب مورد و نیز جزای نقدی معادل وجوه یا اموال حاصل از بزه یا وجوه و اموالی که از طرف بزه دیده یا شخص ثالث وعده پرداخت آن به مرتکب داده شده است، خواهد بود. همچنین از جمله شاخصه‌هایی که قانونگذاری بر بازدارندگی افراد از ارتکاب جرم قاچاق انسان اندیشیده است جرم انگاری شروع به جرم در تبصره ۲ ماده ۳ قانون مبارزه با قاچاق انسان است لذا به موجب تبصره ۲ ماده ۳ کسی که شروع به ارتکاب جرائم موضوع این قانون نماید لیکن نتیجه منظور بدون اراده وی محقق نگردد، به شش ماه تا دو سال حبس محکوم می‌گردد. در این جرم در ماده ۷ صلاحیت رسیدگی به جرم قاچاق انسان به این صورت است که هر تبعه ایرانی که در خارج از قلمرو حاکمیت ایران مرتکب یکی از جرائم موضوع این قانون گردد مشمول مقررات این قانون خواهد بود در واقع این ماده نوعی صلاحیت واقعی را برای دادگاه‌های داخلی قائل شده است.

قاچاق مواد مخدر

در خصوص قاچاق مواد مخدر طبق قانون اصلاح قانون مبارزه با مواد مخدر و الحاق موادی به آن مصوب ۱۳۷۶ با آخرین اصلاحیه مصوب ۹/۵/۱۳۸۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام مجازات زیر در نظر گرفته شده است: در **ماده ۱۱** - مجازات اقدام به قاچاق مواد مخدر یا روان گردان‌های صنعتی غیر داروئی موضوع این قانون به طور مسلحانه اعدام است و حکم اعدام در صورت مصلحت در محل زندگی مرتکب در ملا عام اجرا خواهد شد. در **ماده ۲۸** کلیه

اموالی که از راه قاچاق موادمخدر یا روان‌گردان‌های صنعتی غیرداروئی تحصیل شده و نیز اموال متهمان فراری موضوع این قانون در صورت وجود ادله کافی برای مصادره، به نفع دولت ضبط و مشمول اصل ۵۳ قانون اساسی در خصوص اموال دولتی نمی‌باشد.

تبصره - وسایل نقلیه‌ای که در درگیری مسلحانه از قاچاقچیان مواد مخدر یا روان‌گردان‌های صنعتی غیرداروئی به دست می‌آید دادگاه آن را به نفع سازمان عمل‌کننده ضبط می‌کند.

قاچاق سلاح و مهمات

این قانون در ۱۳۹۰/۶/۷ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده و در ماده ۵ آن برای مرتکبین قاچاق سلاح و مهمات آمده: هر کس مرتکب قاچاق سلاح گرم یا سرد جنگی یا سلاح شکاری یا قطعات مؤثر یا مهمات آنها شود یا نسبت به ساخت، مونتاژ، فروش یا توزیع هر یک از آنها اقدام کند به ترتیب زیر به حبس تعزیری محکوم می‌شود:

الف - سلاح سرد جنگی، سلاح شکاری یا مهمات آن، به حبس از شش ماه تا دو سال.

ب - سلاح گرم سبک غیر خودکار، مهمات یا قطعات مؤثر آن، به حبس از دو تا پنج سال.

پ - سلاح گرم سبک خودکار، مهمات یا قطعات مؤثر آن، به حبس از پنج تا ده سال.

ت - سلاح گرم نیمه‌سنگین و سنگین، مهمات یا قطعات مؤثر آن، به حبس از ده تا پانزده سال.

و ماده ۱۵ نیز در خصوص تشدید مجازات مرتکبین قاچاق موضوع ماده ۵ همین قانون مقرر داشته هرگاه مرتکبین جرائم موضوع مواد (۵)، (۶)، (۱۱) و (۱۲) این قانون یا یکی از آنها مسلح باشد، حسب مورد مجازات، یک درجه تشدید می‌شود و چنانچه در برابر مأموران دولتی مقاومت مسلحانه نمایند، در صورتی که محارب شناخته نشوند، به

حبس تعزیری از بیست و پنج تا سی سال محکوم می‌شوند.

قاچاق اشیا باستانی و عتیقه

خرید و فروش و یا صادر کردن اشیای عتیقه در صورتی که قاچاق محسوب گردد طبق بند ۵ ماده ۵ قانون تشکیل دادگاه‌های عمومی و انقلاب، رسیدگی به آن در صلاحیت دادگاه‌های انقلاب می‌باشد. در مورد اشیای عتیقه، قانونگذار علاوه بر صادر کردن این اشیا، در ماده ۵۶۱ قانون مجازات اسلامی و بند (د) ماده یک قانون اخلاک‌گران در نظام اقتصادی کشور، هرگونه اقدام به خارج کردن اموال تاریخی - فرهنگی از کشور هرچند به خارج کردن آن‌ها نینجامد را قاچاق محسوب نموده است. لذا چنانچه خرید و فروش این اشیا به قصد خارج کردن از کشور باشد قاچاق محسوب می‌گردد. گرچه خریدار و فروشنده، افرادی غیر از صادر کننده اصلی بوده و تعاقب ایادی با این قصد مبادرت به خرید و فروش نمایند که اشیای عتیقه از کشور خارج گردد، عمل همگی آنها از مصادیق قاچاق اشیای عتیقه بوده و براساس مقررات فوق، قابل مجازات می‌باشند. در این صورت، دادگاه صالح برای رسیدگی به جرایم ارتكابی، دادگاه انقلاب است؛ اما چنانچه مرتکبین صرفاً مبادرت به خرید و فروش اموال تاریخی - فرهنگی حاصل از حفاری غیرمجاز نمایند، عمل آنها جرم عمومی بوده و در دادگاه‌های عمومی باید به جرایم آنها رسیدگی شود.

نتیجه‌گیری

در بین جرایم اقتصادی، قاچاق به دلیل ویژگی‌هایی که دارد دارای موقعیتی خاص بوده چرا که این جرم یک پدیده چند وجهی و دارای شرایط ویژه است که در تمام ابعاد داخلی و بین‌المللی مورد توجه قرار دارد. اتلاف منابع در اثر افزایش قاچاق و عدم تحقق برنامه‌های اقتصادی دولت، فقر در سطوح و ابعاد مختلف جامعه راه پیدا کرده و می‌تواند بنیان خانواده را بوسیله فساد اخلاقی و مواد مخدر مورد تعرض قرار داده و در نتیجه با هرج و مرج ایجاد شده در خانواده و به تبع آن در جامعه، اجتماع را به سوی نابودی می‌کشانند. قاچاق به علت اختلالی که در سیاست‌های پولی و مالی کشور و همچنین در نظام اقتصادی جامعه ایجاد می‌کند کشور

را از برنامه‌های اقتصادی و مالی خود دور و علیرغم تلاش گروه‌های مختلف به دلیل نقص قوانین و پراکندگی آن تا امروز مجموع اقدامات انجام شده برای کاهش اثرات مخرب اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، خانوادگی و... کم اثر بوده است. از طرفی چون در کشورهای در حال توسعه و نوظهور اقتصادی، بحث گردش مالی و سطح رفاه اجتماعی و بعد اقتصادی کشور دارای اهمیت فراوان است سبب گردیده که کشف و محکومیت مرتکبین قاچاق در افزایش درآمد دولت از محل مصادره‌ها و جریمه‌ها موثر باشد. نهایت اینکه با توجه به تمامی مطالب ذکر شده در بالا برای حل مشکل قاچاق که در دراز مدت باعث نابودی جامعه‌ای می‌گردد بایستی ضمن اصلاح قوانین موجود و بازنگری در آن ضمن پیشگیری از وقوع جرم، شرایطی مهیا گردد تا نابسامانی‌های اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی، اخلاقی و... رفع و با تقویت بنیه اقتصاد داخلی و افزایش سطح آگاهی و دانش مردم زمینه کاهش و حذف این پدیده را فراهم آوریم. چرا که کشورهایی چون ایران به دلیل قرار گرفتن در رده کشورهای در حال توسعه به ثبات نرخ ارز و پیش بینی پذیرکردن اقتصاد برای کنشگران این عرصه نیاز دارد و حرکت به سمت ارز تک نرخ مورد انتظار است و دولت باید با انضباط پولی و مالی و ارائه برنامه‌های بلند مدت و میان مدت و مستقل از درآمدهای نفتی به سمت رشد اقتصادی پایدار و کنترل تورم حرکت تا با پشتوانه اقتصاد قوی زمینه وقوع انواع جرایم اقتصادی خصوصاً جرم قاچاق در کشور گرفته شود.

منابع

- بیابانی غلامحسین و باباپور محمدرضا (۱۳۹۰)، قاچاق کالا، ابعاد آشکار و پنهان آن، مجله کارگاه، دوره دوم سال چهارم، شماره ۱۵ صفحه ۱۲۶
- جعفری لنگرودی محمدجعفر، (۱۳۸۱)، ترمینولوژی حقوق، گنج دانش، تهران، چاپ ۱۲ صفحه ۵۱۰
- گل محمدی خامنه، علی (۱۳۸۴). پیشگیری از جرم. تهران: مجموعه مقالات پلیس و پیشگیری از جرم. تهران، مؤسسه انتشاراتی جام جم، صفحه ۵

۴۷ _____ بررسی اثرات نامطلوب انواع جرم قاچاق در ایران و راهکارهای مقابله با آن

- ربکا، کلارن (۱۳۸۷) قاچاق انسان به ایالات متحده، برده داری نوین در عصر تمدن. باشگاه اندیشه تاریخ ۱۳۸۷/۵/۲۰ به نقل از ماهنامه سیاحت غرب، شماره ۵۹، بازبینی شده در ۱۶ سپتامبر ۲۰۰۸.

- قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۶/۳/۲۰ به کنوانسیون بین‌المللی کمک‌های متقابل اداری به منظور پیشگیری، تجسس و جلوگیری از تخلفات گمرکی مصوب اکتبر ۱۹۷۷ شورای همکاری گمرکی و اصلاحیه‌های ۲۷ ژوئیه ۱۹۸۹ و ۱۷ اکتبر ۱۹۹۵.

- قانون مبارزه با قاچاق انسان، مصوب مجلس شورای اسلامی، تاریخ تصویب

۱۳۸۳/۴/۲۸

-Webster,S Thid Ne International Dictionary Vol-III Encyclopedia ritanca,Inc,1976.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی